

LJUDSKO GOSPODARSTVO

Kustodiat za ljudsko gospodarstvo je oddelek muzeja, ki skrbi za predmete posameznih gospodarskih panog. Če bi bil idealno urejen, bi ga lahko primerjali omari s predali, kjer bi v vsakem spoznali drugo zbirko: 1- Nabiralništvo, 2- Lov, 3- Ribolov, 4- Živinorejo, 5- Poljedelstvo, 6- Orna orodja, 7- Sadjarstvo, 8- Vinogradništvo, 9- Čebelarstvo, 10- Gozdno gospodarstvo ter 11- Prehrano in 12- Promet.

Zgodovina teh zbirk je hkrati predzgodovina kustodiata, ki je začel formalno živeti šele leta 1963 z zaposlitvijo prvega kustosa za ljudsko gospodarstvo Angelosa Baša, neformalno, vendar načrtno, pa je obstajal od leta 1945, oziroma 1946, ko je novi ravnatelj Etnografskega muzeja (EM) Boris Orel zapisal v svojem uvodniku V novo razdobje: "Delo na terenu mora obseči prav vse oblike ljudske kulture, zlasti pa je treba posvetiti posebno pozornost tistim kulturam, ki so bile doslej najbolj zanemarjene, ki pa so izredno pomembne za razvoj ljudskega življenja. Tu mislimo predvsem na ljudsko materialno kulturo in njene različne oblike, kakor so lov, poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, vrtnarstvo, obrt, trgovina, skratka na pogoje materialnega življenja, ki "določajo fiziognomijo družbe, njene ideje, nazore..."⁰

Leta "pred našim štetjem", pred zgodovinskim letom 1945, so bila za področje gospodarstva skoraj povsem jalova.¹ Ko je B. Orel pregledoval predvojne zbirke, je ugotovil, "da je na primer poljedelskega orodja zelo malo v naših zbirkah in da nam manjka cela vrsta najvažnejših primerkov".² Za preureditev razstavne zbirke so si morali "koso, srp, cepec, grablje itd. šele nabaviti, da smo vsaj za prvo silo nakazali v naših zbirkah oddelek kmečkega poljedelskega orodja".³

V prvih dveh letih po znanem ustanovnem letu 1923, ko je "Etnografski inštitut" (ustanovljen 1921) postal samostojen "Kraljevi etnografski muzej" (Kr. EM) v Ljubljani, je le-ta prevzel od Narodnega muzeja "v last 3502 razstavna predmeta narodopisnega značaja"⁴, saj je bivši "Kranjski deželni

muzej Rudolfinum", preden je postal "po ujedinenju" Narodni muzej v Ljubljani, "pač že imel med drugim tudi nalogo gojiti narodopisje in zbirati narodopisni material v svojo zbirko".⁵ Med predmeti, ki jih je Kr. EM prevzel, jih je bilo 20 s področja gospodarstva.⁶

V letih, ko je pravkar ustanovljeni muzej pod vodstvom Nika Županiča "živahno znanstveno deloval in obdeloval polje slovenske etnografije", so na tem polju uspevali le: ljudska arhitektura, kmečki mobiliar, noša, ljudsko slikarstvo in ljudska glasba.⁷ Gospodarstvo, "polje" samo, je bilo puščeno skoraj povsem v ledini. Iz kronik, objavljenih v Etnologih, pa se le da razbrati nekaj zanimanja za gospodarstvo, posebej v "poljedelskem orodju". Omenjajo ga v glavnem v odstavkih, namenjenih opisovanju prostorske stiske v muzeju. "Muzej ima prostora za razstavo noš iz vsega področja države, ne more razstaviti modelov hiš, poljedelskega orodja..."⁸. Zaradi prostorske stiske se je 1930. leta ravnateljstvo obrnilo na upravo Dravske banovine s prošnjo, naj bi omogočila zidavo posebne zgradbe za Kr. EM. Med potrebami po prostorih sta bili omenjeni tudi dve dvorani za razstavo poljedelskega in obrtnega orodja.⁹ Prostorska stiska jim je bila hkrati tudi opravičilo, da nekaterih predmetov niso zbirali. "Večjih predmetov npr. kmetskega orodja, marsikdaj zelo starih predmetov ravno radi pomanjkanja prostora ni mogel (muzej) nabaviti."¹⁰ Zanimanje za gospodarstvo pa - poleg že omenjenega - vendar lahko ugotavljamo ravno iz sporadičnih omemb o prihodu tovrstnih predmetov. Npr.: "Župnik Anton Mrkun v Dobropoljah na Dolenjskem je daroval ali od kmetov svoje fare izprosil za muzej čisto lesen plug "drvino", lesen in rezljarski ornamentiran originalen star komat..."¹¹, ali pa: "Uprava je kupila ... lesen mlin in stopo za orehe"¹². V kronistovih vrsticah lahko zasledimo celo zanimanje za fotodokumentacijo gospodarskih pojavov: "Restavrator M. Gaspari je bil zaposlen ... dalje s fotografiranjem ljudskega življenja in kmetskega orodja in druge plastike"¹³. Leta 1940 pa se je v 13. številki Etnologa pojavil še prvi članek z gospodarsko problematiko, A. Mrkunovo "Kmetsko delavstvo v Dobropoljah in okolici", oris socialno profesionalnih skupin: koscev, mlatičev, gozdnih delavcev, oglarjev, hrvatarjev, kostanjarjev ter izseljencev. Prizadevanja Kr. EM na gospodar-

skem področju tako predstavljajo le drobci. Rezultat teh prizadevanj je 28 zbranih predmetov¹⁴ ter 15 modelov poljedelskega orodja, živinske vprege in prometnih sredstev, delo 11-12 letnih otrok iz Bele krajine¹⁵.

Ko je B. Orel leta 1945 pregledoval predvojne zbirke, je zapisal: "Živinske opreme in poljedelskega orodja je bilo po vojni skupno nekaj nad 20 kosov, kar ni nobeno pravilno razmerje s številom predmetov iz ljudsko umetniških zbirk (primerjava: panjskih končnic 522, tekstilij okr. 2600 - od tega samo svilenih rut 215).¹⁶ Takšno nesorazmerje je bilo pač odsev metodološke usmeritve muzejske etnologije, ki je izhajala deloma iz ideologije tedanje družbe, deloma iz ideoloških naziranj muzejskih "sotrudnikov", ki so evropsko romantiko in "pomlad narodov" doživljali skoraj sto let kasneje v Kraljevini SHS. Ljudska umetnost je stala na piedestalu neoromantičnega pojmovanja kot "laknus" za dokazovanje nacionalne identitete. "Saj majhen narod ne more pokazati takih primerov visoke umetnosti, kot je to slučaj pri velikih, ki so bili vedno vodilni v umetnosti in spravljali v senco manjše, temveč more svojo samobitnost in svoje značilnosti pokazati le v izdelkih duha in roke, ki so nastali v narodu samem brez velikega ozira na tuje vplive in je torej edini resnični izraz ljudstva, njegovega mišljenja in čustvovanja."¹⁷

Povojni EM pa je v skladu z ideologijo svojega časa sestopil z idealističnih in idealiziranih višin ljudskega duha na materijo, na zemljo, ki jo je to ljudstvo obdelovalo, da bi se preživljalo. V ospredje je stopilo preučevanje materialne kulture: poljedelstva, živinoreje, ornega orodja... Na svoj način ga ilustrira podatek, ki se nanaša na 1. terensko ekipo EM (razdeljeno v tri skupine: za materialno, socialno in duhovno kulturo): "V skupini za materialno kulturo je stalno delalo 7 članov. To je bila po številu naša največja skupina v ekipi, kar pa je glede na njen delokrog povsem razumljivo"¹⁸. Obdobje takšne usmeritve, ki je - v njeni celovitosti - trajalo od leta 1945 do leta 1962 (do Orlove smrti), lahko označimo kot "Orlov čas", oziroma čas t.im. Orlovih terenskih ekip (18 - od leta 1948 do 1961)¹⁹ ter kot čas kolektivizma v EM.

V tem času je bila ena glavnih nalog muzeja načrtno izpopolnjevanje muzej-
skih zbirk. "Pri reševanju te naloge je muzejsko vodstvo upoštevalo dvoje
vidikov: nabaviti predmete iz tistih etnografskih panog, ki so bile doslej v
muzeju najslabše zastopane (npr. poljedelstvo, lov, živinoreja, domača o-
brt, ljudsko pravo itd.), in drugič, dobiti razne etnografske predmete iz ti-
stih predelov Slovenije, ki so bili doslej v muzeju bolj ali manj zanemarje-
ni."²⁰ "Eno glavnih nalog muzeja" so v največji meri opravljale ravno teren-
ske ekipe. Na ta način je prišla v muzej glavnina predmetov, ki jih ima na
skrbni kustodiat za ljudsko gospodarstvo. Kako intenzivno so predmete zbira-
li v času ekip, nam pove podatek iz poročila o delu muzeja v letih 1947-53:
"Največ predmetov je bilo zbranih iz raznih panog gospodarstva, in sicer
681 predmetov..."²¹. Zbirke kustodiata pa danes štejejo le 601 inventarizi-
ran predmet in v celoti 831 predmetov. Do takšnega neskladja je lahko pri-
šlo zato, ker so morali člani ekip v tistih letih "pri zbiranju predmetov mi-
sliti na potrebe krajevnih muzejev v Tolminu, Novem mestu in Novi Gorici"²²
in so jim prepuščali velik del zbranega gradiva.

Gospodarstvo je dobilo svoje mesto tudi v okviru stalne razstavne postavitve,
ki je v svoji prvotni obliki nastala leta 1946. "Prvi del hodnika smo posvetili
kmečki materialni kulturi, kakor jo kažejo notranjščina kmečke hiše, hišno
gospodinjstvo, gospodarstvo, živinoreja, ljudska obrt in podobno."²³ Leta
1947 je Ministrstvo za prosveto določilo, da dobi EM tri dvorane v pritličju
NM ter del hodnika v pritličju. Lotili so se preureditve. V 1. razstavni dvo-
rani so predstavili slovensko kmečko hišo, njeno gospodarstvo, gospodinj-
stvo in obrt. Gospodarstvo je ponazarjal "značilen primerek starega kmeč-
kega voza iz ribniške okolice, razstavljeno je dalje razno poljedelsko orod-
je, živinska oprema, lovske pasti ..." ²⁴. Z razstavo iz leta 1947 pa se ni-
so zadovoljili, temveč so jo vsa leta izpopolnjevali in izboljševali na ta na-
čin, da so postopoma razstavljali nekatere na novo pridobljene predmete.
Citiramo primer opisa takšne izboljšave: "V prvi dvorani ljudske material-
ne kulture smo izboljšali razstavo lova, s tem da smo železne pasti nadome-
stili z domačimi lesenimi, ki smo jih prinesli s terena. Dalje smo razstavo
živinorejskih predmetov dopolnili z značilnimi "telengami", staro volovsko

opremo z Dolenjskega. Na srednjem razstavnem prostoru v dvorani smo na novo razstavili staro oralo "špičmoh" z Jezerskega ter brano z lesenimi klini iz Istre. Na novo smo razstavili tudi veliko staro tesano skrinjo za žito iz Petrušne vasi na Dolenjskem"²⁵. Leta 1959 pa so stalno razstavo preuredili v večjem obsegu. V načinu predstavitve se je pokazal prvi premik.

"Na novo preurejene in urejene razstavne oddelke smo opremili z ustreznim slikovnim gradivom, ki ponazoruje funkcijo razstavljenih predmetov"²⁶.

V takšni obliki je razstava stala do svojega konca (1963), izpopolnjevali so jo "le z nekaterimi novimi etnografskimi predmeti"²⁷.

Prvotni cilj "Orlovih ekip" je bil zbiranje in raziskovanje gradiva, ki "bo pokazalo verno sliko ljudskega življenja na našem podeželju v letih po narodno-osvobodilni vojni in pred preobrazbo naše vasi v okviru socialistične izgraditve naše domovine"²⁸. Ob nameravanem prikazu "življenja", ki daje slutiti željo po kompleksnosti, po kulturni celovitosti, pa je sam Orel opredelil slovensko etnološko znanost v novih družbenih razmerah kot vedo, ki zbira in preučuje raznovrstno gradivo iz slovenskega ljudskega življenja, kot znanost o kulturnih tvorbah slovenskega ljudstva in o zakonih njihovega razvoja.²⁹

Bistveno je bilo tako vendar le zanimanje za posamezne kulturne sestavine. Ilustrirajo ga Orlove raziskave in razprave. B. Orel, predvojni raziskovalec folklore, je postal po vojni v muzeju "zgodovinski začetnik" preučevanja ene od "etnografskih" kulturnih sestavin - gospodarstva - oziroma posameznih pojavov s področja gospodarstva. V petdesetih letih je osredotočil svoja raziskovanja na "stare pluge in orala" ter "ljudsko smučarstvo na Blokah na Notranjskem"³⁰. Prvo temo, za katero so se zanimali že v Kr. EM, je obravnaval ne nazadnje tudi zaradi pomena, ki ga je videl v preučevanju starega poljedelskega orodja "za našo sodobno agronomijo". Le iz temeljitega poznavanja dobrih in slabih strani našega nedavnega poljedelskega orodja, iz razne njegove zaostalosti, more nastati novo, tehnično popolnejše in za določen svet oziroma zemljo ustreznije orodje. Tradicija, čeprav iz sive davnine, leseno ralo in plug, čeprav že zavržena kot zastareli orni orodji, nas

morejo še v marsičem koristno poučiti za sedanost"³¹. Razen znanstvenih dognanj o kakem kulturnem pojavu je tako mislil tudi na njihovo aplikativnost. Na njegovo pobudo sta bili od tematskih številčk Slovenskega etnografa (SE) dve namenjeni razpravam o ornem in drugem poljedelskem orodju. Leta 1955 je v VIII. številki izšlo: B. Orlovo "Poljedelsko orodje v slovenski etnografiji", S. Gabrovčevo "Prazgodovinsko-arheološko gradivo za proučevanje rala na Slovenskem", B. Orlovo "Ralo na Slovenskem", T. Urbasove "Nekaj ugotovitev o pohorskem ralu "kavlju"", F. Šarfove "Brana na Gorenjskem", F. Baša "Karta motik na Slovenskem" ter A. Baša "Orodja na kmečkih gospodarstvih pod Mariborom v 18. stoletju". Leta 1961 so jim v XIV. številki sledile razprave: B. Orlova "Ralo na Slovenskem", T. Urbasove "Črtalo v severovzhodni Sloveniji" ter A. Baševa "Hrastovski plug". O svoji drugi temi, o "ljudskih smučeh z Blok, iz Vidovskih hribov in sosednjih predelov" je Orel zapisal, da "sodijo med najpomembnejše predmete naše ljudske materialne kulture ter morajo etnografa zanimati kot ljudsko prometno sredstvo in kot pomožni sestavni del ljudske noše"³². Raziskava te "etnografske posebnosti slovenskega naroda" je bila načrtovana že kmalu po osvoboditvi, začeta je bila leta 1953 in zaključena z obranitvijo doktorske disertacije leta 1959. Tudi "ljudskim prometnim sredstvom" so namenili tematsko, IX. (1956) številko SE. V njej so bili objavljeni članki: B. Orla "Ljudske smuči na Bloški planoti, v Vidovskih hribih in v njih soseščini", T. Urbasove "Krpelje in smuči na Pohorju" ter F. Šarfove "Sani v hribovskih predelih Gorenjske".

V zadnjih letih "Orlovega časa" se je začel ob široko zastavljenem delu pojavljati problem premajhnega števila "strokovnih moči". Ekipe kot redna, pa vendar občasna oblika dela, so imele ponavadi zadostno število zunanjih sodelavcev. Gradivo o gospodarstvu so poleg Orla zbirali npr. še: V. Novak, T. Ljubič, M. Maučec, A. Baš (ki se je kot kustos-pripravnik v Mestnem muzeju udeležil terenov 5 (1950) - Šentvida pri Stični in 7 (1951) - Kobari-da), J. Šušteršič, F. Šarf, M. Ložar, T. Cevc, P. Štrukelj in drugi, velikokrat tudi študentje in dijaki.³³ V samem EM pa je za široko področje gospodarstva težko skrbel le en človek, ki mu je bila glavna funkcija vodstvo muzeja. Tako je moral "kustos za izvenevropske zbirke prevzeti poleg knjižnice

še nekatera področja iz gospodarstva; kot npr. vinogradništvo, čebelarstvo, lov in sadjarstvo. Glavni gospodarski panogi: poljedelstvo in živinorejo je prevzel ravnatelj³⁴. Odsev te delitve dela je npr. omemba v poročilu za leta 1957-59: "V vaseh ob Cerkniškem jezeru smo pričeli z raziskovanjem starega lova in ribolova"³⁵. Rezultate pa razberemo iz poročila za leta 1960-61: "Mnogo uspeha je imel muzej pri nabavi ribiških priprav starega ljudskega lova na Cerkniškem jezeru, ki jih v muzeju dosedaj še nismo imeli. Poleg košev, vrš, saka in vilic smo kupili tudi zelo zanimiv čoln s tega jezera"³⁶. Omenjeno preučevanje ter raziskava planšarstva na Veliki, Mali in Gojski planini nad Kamnikom, za katero je "za naš muzej zvečine to delo opravil T. Cevc"³⁷, predstavljata v muzeju na področju gospodarstva edina odmika od obeh Orlovih tem, ornih orodij in bloških smuči.

Leta 1962 je Boris Orel umrl. V ravnateljevanju ga je nasledil Boris Kuhar. Njegovo obdobje lahko v grobem - kot protiutež "času kolektivizma" - označimo kot "obdobje individualizma" v muzeju, oziroma kot obdobje individualnih tematskih ter kolektivnih topografskih raziskovanj³⁸ in občasnih razstav³⁹.

Leto 1963, začetek novega obdobja v muzeju, je pomenilo prelomnico tudi za področje gospodarstva. Razpisano je bilo mesto kustosa za ljudsko gospodarstvo, na katero je bil sprejet Angelos Baš. Svoje delo je začel z odhodom na 20. "teren Vitanje" (1963), kjer je zbiral gradivo o pridobivanju lesa, o živinoreji, lovu in domači obrti⁴⁰, povezani z lesom. Terenu je sledila priprava skupne razstave "Južno Pohorje".

Pri načrtovanju dela kustodiata v prihodnjih letih je izhajal "iz ustreznega gradiva, ki je v muzeju doslej na voljo, in iz ustrezne raziskovalne situacije v slovenski etnografiji"⁴¹. Ob tem je sodil, "da bi bilo treba zastaviti delo v smereh, v katerih je bilo najmanj storjenega. Tako menimo, da je potrebno nadaljevati in končati obravnave drvarstva na Pohorju, ki ne poznamo zanje nobenih preddel v slovenski etnografiji... Nadalje štejemo za potrebno, razviti obravnave živinoreje, ki sodi v muzeju med najmanj načete zvrsti ljudskega gospodarstva. Za nadaljnjo pomembno nalogo pri obdelavi ljud-

skega gospodarstva imamo raziskavo polšjega lova na Slovenskem, ki ga štejemo za eno od značilnosti slovenske ljudske kulture."⁴² Načrt je pomenil usmeritev za individualne raziskave, za iz njih izhajajoče razstave ter za rast zbirk.

Po Baševi definiciji⁴³ mora imeti muzejski predmet študijsko ali razstavno vrednost. Ti dve vodili sta postali evidentni ob pregledu zbirk in njihove rasti. Med novimi pridobitvami po letu 1963 prevladujejo predmeti, zbrani za občasne razstave (npr. glavna predmetov zbirke gozdnega gospodarstva) ter predmeti, ki dopolnjujejo že obstoječe pomembnejše zbirke in podzbirke npr. ornih orodij, oselnikov ter živinske vprege.

Z vitanjskim terenom se je začelo raziskovanje drvarstva na Pohorju, ki je trajalo dve leti⁴⁴. Junija leta 1965 (do februarja 1966) mu je sledila razstava "Gozdni in lesni delavci na Južnem Pohorju". O njej je Baš v vodniku zapisal: "Pričujoča razstava skuša pokazati v poglavitnih prvinah način življenja posebne družbene skupine gozdnih in lesnih delavcev na J. Pohorju, kakor se je oblikovala v drugi polovici 19. stoletja in kakršna je bila v nadaljnjem obdobju kapitalizma." Razstava je tako "v danih možnostih orisala naselja in naselitev, delo, mezde, hiše, hrano, nošo, zdravstvene razmere, delovne skupnosti, družino, krajevne skupnosti in razmerje do družbenega okolja"⁴⁵. Razstava kot plod raziskave, ki jo je Baš zaokrožil z razpravo o "Izrabi prostega časa pri starejših gozdnih delavcih na Južnem Pohorju po osvoboditvi" v SE XX (1967/1968) ter zaključil z monografijo "Gozdni in žagarski delavci na J. Pohorju v dobi kapitalistične izrabe gozdov" (Maribor 1967), je pomenila revolucionaren prelom z Orlovo metodološko usmeritvijo. Orlovo preučevanje posameznih kulturnih sestavin, posameznih predmetov, ki jim je treba "z ustrezno znanstveno metodo dognati starejše oblike in dele, njih nastanek, razvoj, razna pota in širša kulturna območja"⁴⁶, je nadomestilo preučevanje širše kulturne problematike, zajete v kompleksnem pojmu "način življenja" (ob upoštevanju njegovih krajevnih, časovnih in socialnih določil). Namesto predmetov je stopil v ospredje človek, oziroma v Baševem primeru združbe ljudi, posebne družbene poklicne skupine (gozdni

in žagarski delavci, splavarji). Svoje raziskave je usmerjal na vsakokratni poglobitni etnološki aspekt - npr. raziskavo hmeljarstva na socialno-kulturno razmerje med hmeljarji in obiralci hmelja.

Po svoji prvi razstavi leta 1965 se je Baš udeležil 22. "terena Draščiči", kjer je sondiral problematiko gospodarstva zlasti v obdobju po osvoboditvi.⁴⁷

Leta 1968 je pripravil razstavo "Ralo in plug", o kateri pravi v vodniku: "Pričujoča razstava predstavlja poglobitno gradivo o ralu in plugu ali o obeh vrstah ornega orodja pri Slovencih, ki je bilo doslej zbrano, hkrati pa povzema tudi najpomembnejša spoznanja o tem orodju." Prikazala (in razložila) je značilna orna orodja na Slovenskem od zgodnjega srednjega veka do dobe po osvoboditvi.⁴⁸

Leta 1970 je Baš izvedel kartiranje ljubljanskih kmetij (z izjemo občine Moste) ter raziskoval hmeljarstvo v Savinjski dolini. Zaključil ga je z razpravo "Obiranje hmelja na kmečkih posestvih v Savinjski dolini" v SE XXIII/XXIV (1970-71/1972/).

Leta 1971 je začel svojo drugo, dveletno⁴⁹, bolj obsežno raziskavo: savinjske splavarje. Rezultat je bil izid monografije "Savinjski splavarji" v letu 1974⁵⁰ ter razstava "Savinjsko splavarstvo" leta 1975⁵¹. O njej je zapisal v svojem poročilu o delu (za leto 1975): "... v idejnem pogledu je razstava poskus za uresničitev načela, da naj se pokaže razmerje do določene kulturne prvine, manj prvina sama (problem kulturne zgodovine!)." Splavarstvu je v XXX. številki SE (1977/1978) dodal še razpravo o "Plavljenju lesa po Savinji".

Leta 1972⁵², ob 10. obletnici Orlove smrti, je Baš postavil razstavo "Bloške smuči". V vodniku je povzel poglobitna spoznanja iz Orlove disertacije, razstava pa je predstavila "bloške smuči, njih nastanek in razvoj", športno smučarstvo med vojnama⁵³ ter tedanjo smučarsko proizvodnjo tovarne Elan. Istega leta se je začel tudi 29. "teren Jeruzalemske gorice", na katerem je Baš zbiral gradivo o "gospodarstvu z izjemo vinogradništva"⁵⁴.

Leta 1973 se je udeležil prve stopnje raziskav za 30. "teren Prlekija" na področju Gornje Radgone (poročilo "Agrarno gospodarstvo") ter za tem druge stopnje na področju Ljutomera. Tu se je osredotočil na raziskavo konjereje, oziroma ljutomerskih konjskih dirk, ob katerih se je kot izhodiščno porajalo vprašanje: Zakaj kmetje prirejajo konjske dirke - drugače športno manifestacijo elite. Raziskavo je zaključil z razpravo "Začetki ljutomerskih konjskih dirk" v SE XXVII/XXVIII (1974-75/1976) ter z monografijo "Ljutomerske konjske dirke" (Maribor 1976). Preučevanje konjereje je nadaljeval v Šentjerneju na Dolenjskem, svoja dognanja pa je podal v razpravi "Začetki konjskih dirk v Šentjerneju" v SE XXIX (1976/1978/).

V letih 1975 in 1977 je zbiral gradivo na dveh skupnih terenih, na 31. "terenu Idrija" ter na 32. "terenu Posotelje". Cilj obeh terenov je bila postavitev kolektivne razstave. Leta 1976 so predstavili na razstavi življenje idrijskega rudarja in leta 1977 v sodelovanju z Etnografskim muzejem v Zagrebu Titov rojstni kraj. Za prvo je Baš raziskal, prikazal ter objavil v vodniku delavske dohodke in kupno moč, za drugo pa je orisal gospodarstvo KS Bistrice ob Sotli.

Z "ustreznim gradivom iz svojega oddelka"⁵⁵ je Baš sodeloval tudi pri drugih skupnih razstavah Slovenskega etnografskega muzeja, na cvetoberih predmetov, kot so bile: "Etnografski predmeti - kulturni spomeniki" (1964), "Izbrani predmeti slovenske kmečke kulture" (1968), "50 let SEM" (1973 v Škofji Loki) ter "Slovenska ljudska kultura" (1975).

Za zadnje leto svojega dela v SEM, za leto 1979 pa je Baš načrtoval obdelavo polšjega lova, "malone neobdelanega poglavja v slovenskem etnološkem slovtvu", od katerega si je obetal "zanimive spoznave o hrani in podeželski trgovini, ki sta med najmanj raziskanimi stranmi agrarnega gospodarstva na Slovenskem".⁵⁶ Njegove izsledke prinaša razprava "Polšji lov na Slovenskem" v Traditiones 10 - 12 (1981/83). S tem delom je izpolnil še tretjo od načrtovanih in večkrat preseženih raziskav (drvarstvo - gozdni in žagarski delavci, živinoreja - konjereja, polšji lov), ki si jih je zastavil leta 1964. Istega leta je zapisal v pripombah⁵⁷ k muzejskemu načrtu za 7-letno delo

kustodiata za ljudsko gospodarstvo, ki je obsegal preučitev nabiralništva na Slovenskem, lova, ribolova, poljedelstva v širšem pomenu besede, vinarstva, živinoreje, čebelarstva, trgovine in obrti, ljudske kulture rudarjev ter kmečkega predmestja Ljubljana - Krakovo: "Za citirani načrt sodim z vsem poudarkom, da ni uresničljiv ne v 7. ne v 70. letih, če se ga loti en raziskovalec."

Kustodiat za ljudsko gospodarstvo tako razen svoje osnovne funkcije - skrbi za predmete iz posameznih gospodarskih panog - postavlja pred vsakokratnega kustosa predvsem izredno široko raziskovalno področje. Možnih usmeritev je nedvomno več. Za osnovo sedanje lahko uporabimo skoraj iste besede, kot jih je zapisal Baš pred dvajsetimi leti: izhaja "iz ustreznega gradiva, ki je v muzeju dosegljivo na voljo, in iz ustrezne raziskovalne situacije v slovenski etnologiji".

Z delom smo začeli leta 1980, oziroma 1981 z vključitvijo v 33. "teren Notranjska", v raziskave na Dolnji in Gornji Pivki. Podatki, zbrani s terensko sondažo ter z analizo virov in literature, so sestavili mozaično sliko pivškega, izrazito polikulturnega gospodarstva. Ta mozaičnost je predstavljala izhodišče za nadaljnjo raziskavo. Predmet raziskovanja je postalo namesto posamezne gospodarske panoge (npr. lova, gozdarstva) ali posamezne družbene poklicne skupine (npr. oglarjev) posamično kmečko, kmečko-delavsko in delavsko gospodinjstvo (za starejša obdobja: kmečko, kmečko-gostilničarsko, kmečko-trgovsko, kočarsko itd.) ter njegovo gospodarstvo oziroma pravi mozaik, ki ga sestavljajo načini pridobivanja ekonomske osnove in možnih presežkov ter socialni in kulturni pojavi, ki iz njega izhajajo ali ga pogojujejo. Načrtovana kompleksna raziskava pa seveda zajema vsoto vseh gospodinjstev, kakor jo predstavlja vas. Za monografsko obravnavo smo izbrali⁵⁸ vas Selce. Dosedanja preučevanja smo osredotočili na problem selške soseske kot skupnosti gospodarjev, sosedov, ki so imeli na podlagi posesti lastnega zemljišča večjo ali manjšo pravico do izrabe in upravljanja skupnega zemljišča in ki so poleg gospodarskih urejali tudi nekatere druge zadeve, pomembne za vaško skupnost. Preučevanja smo strnili v razpravo "Soseska vasi Selce" v Traditiones 10 - 12 (1981/83).

Razen krajevne monografije, temelječe na gospodarskih in družbenih kulturnih sestavinah, nameravamo na področju Notranjske, ki je tako etnološko kot muzejsko še dokaj nepreučena predel Slovenije, nadaljevati z obliko monotematskih obravnjav posameznih gospodarskih panog. Načrtujemo raziskavo ovčjereje na Pivki, spleta zanimivih etnoloških vprašanj, kakršne predstavljajo: posestniške družine ovčjerejcev (nekaterim se da slediti od konca 18. stol. do 30-ih let 20. stoletja); njihove medsebojne povezave; najemanje pastirjev v Brkinih; zimska paša v Istri, v Furlaniji; stiki z gosposko zaradi najemanja paše; trgovanje s sirom, jagnjeti in volno itd.

Ob vsem tem si želimo, da bi načrtovane raziskave, ob njih zbrane muzealije ter interpretacije v obliki razstav ali razprav ne bile same sebi v namen. O aplikativnosti etnoloških spoznanj na področju gospodarstva je pisal že Boris Orel.⁵⁹ Danes pa si v celoti ne prizadevamo le za etnologijo o ljudeh, temveč predvsem za etnologijo za ljudi.⁶⁰ Spoznanja s področja gospodarstva, ki ga raziskujemo, bi npr. lahko vzbudila drugačna razmišljanja marsikaterega gospodarstvenika, ki se ukvarja s kmetijstvom, pa tudi politika. Začeli bi lahko z revizijo ene od brezplodnih in neutemeljenih posplošitev, pojmovanja kmeta, subjekta gospodarskih pojavov, kot univerzalne, nerazslojene konstante, kot tradicionalističnega in konservativnega predstavnika "nerevolucionarnega razreda". Vsak pojav, tudi tradicionalizem in konservativnost, ima namreč svoje vzroke, ki pa jih ne kaže iskati le v nosilcih samih. Tako tudi gospodarjenje na slehernem geografskem področju predstavlja splet naravnih, družbenih in zgodovinskih zakonitosti. Je proces, ki se ga ne da voditi s papirnatimi stališči ter z le naučenimi in prehitro apliciranimi "izboljšavami". Prisluhni je treba ljudem, tistemu "konservativnemu kmetu", ki nekatere teh izboljšav utemeljeno zavrača, ne zaradi tradicionalizma, temveč zaradi dobrega poznavanja svojega naravnega okolja, njegovih zakonitosti in zemlje, ki jo obdeluje.

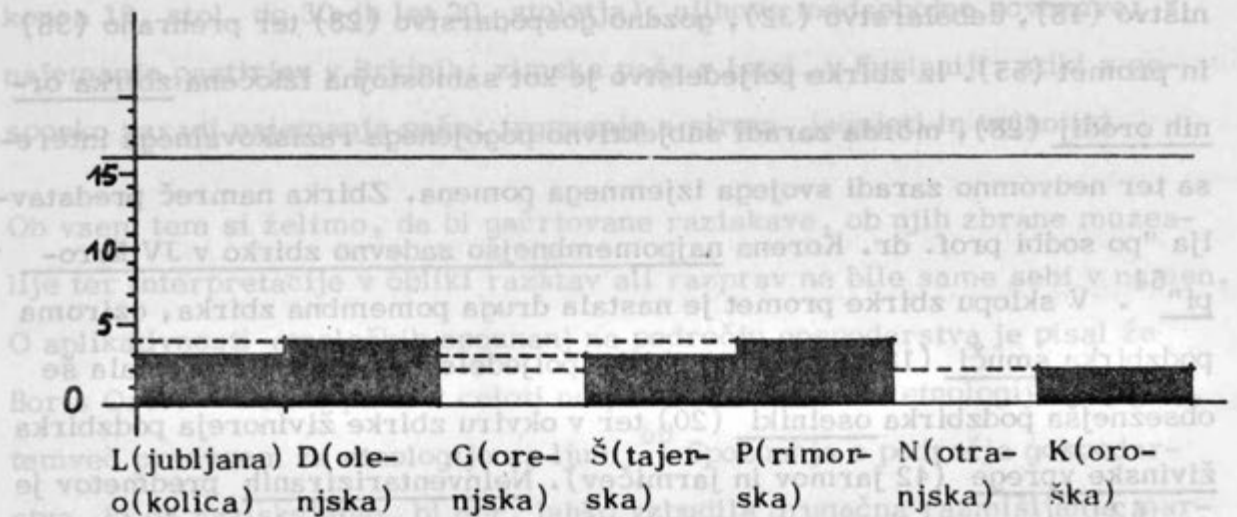
Zbirke kustodiata za ljudsko gospodarstvo

Kustodiat za ljudsko gospodarstvo po zadnjem štetju hrani 831 predmetov. Od teh jih je 601 inventariziranih in razvrščenih v zbirke, ki hkrati predstavljajo posamezne gospodarske panoge: nabiralništvo (16), lov (53), ribolov (19), živinorejo (96), poljedelstvo (156), sadjarstvo (12), vinogradništvo (48), čebelarstvo (32), gozdno gospodarstvo (28) ter prehrano (58) in promet (55). Iz zbirke poljedelstvo je kot samostojna izločena zbirka ornih orodij (28), morda zaradi subjektivno pogojenega raziskovalnega interesa ter nedvomno zaradi svojega izjemnega pomena. Zbirka namreč predstavlja "po sodbi prof. dr. Korena najpomembnejšo zadevno zbirko v JV Evropi"⁶¹. V sklopu zbirke promet je nastala druga pomembna zbirka, oziroma podzbirka smuči (18). V okviru zbirke poljedelstvo pa se je oblikovala še obsežnejša podzbirka oselniki (20) ter v okviru zbirke živinoreja podzbirka živinske vprege (42 jarmov in jarmičev). Neinventariziranih predmetov je 168.⁶² Med njimi jih spada: 7 v zbirko lov, v zbirko ribolov 1, živinoreja 29 (16 jarmov in jarmičev), poljedelstvo 25 (6 oselnikov), orna orodja 12, vinogradništvo 11, gozdno gospodarstvo 7 ter promet 18. Sledijo jim še predmeti, zbrani ob raziskavi na Pivki (18) ter 40 predmetov, s predvojne velike kmetije iz Spodnje Šiške. Celotno število pa dopolnjujejo predmeti iz t.im. Federalnega zbirnega centra, od katerih smo jih za področje gospodarstva našli 11⁶³, ter predmeti iz "Greibenčeve zbirke"; teh smo našli 51⁶⁴.

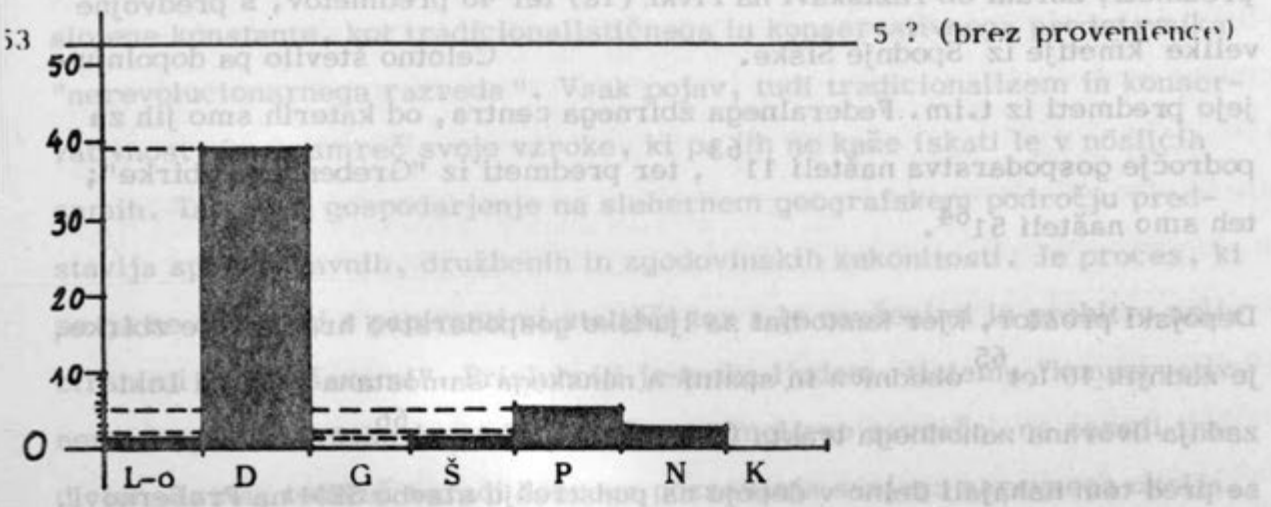
Depojski prostor, kjer kustodiat za ljudsko gospodarstvo hrani svoje zbirke, je zadnjih 10 let⁶⁵ obednica in spalnica nunskega samostana v Škofji Loki, zadnja dvorana zahodnega trakta (Molinarov prizidek)⁶⁶. Predmeti, ki so se pred tem nahajali delno v depoju na podstrešju stavbe SEM na Prešernovi, delno v depoju v kletnih prostorih Moderne galerije ter delno v depojskih prostorih v Goričanah, so po selitvi shranjeni vsaj na enem mestu.

Številčnost (inventariziranih predmetov) posameznih zbirk in geografska zastopanost predstavljajo naslednji grafični prikazi:

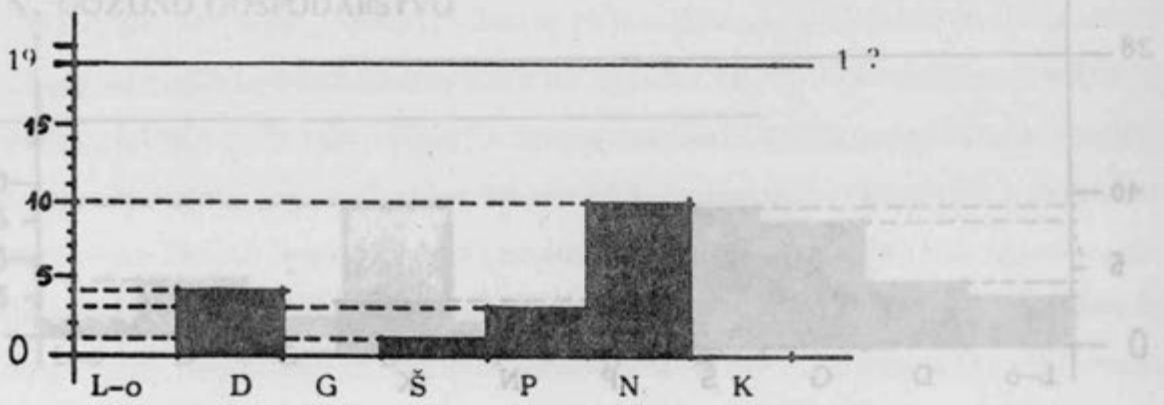
I. NABIRALNIŠTVO

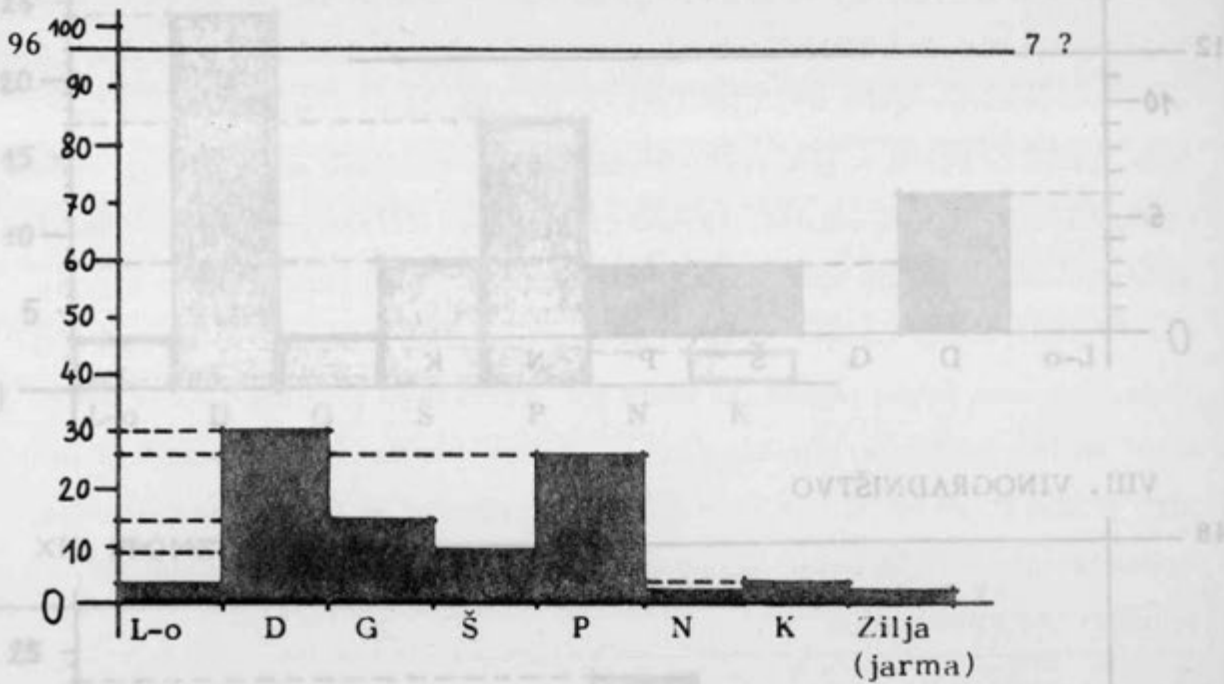
II. LOV

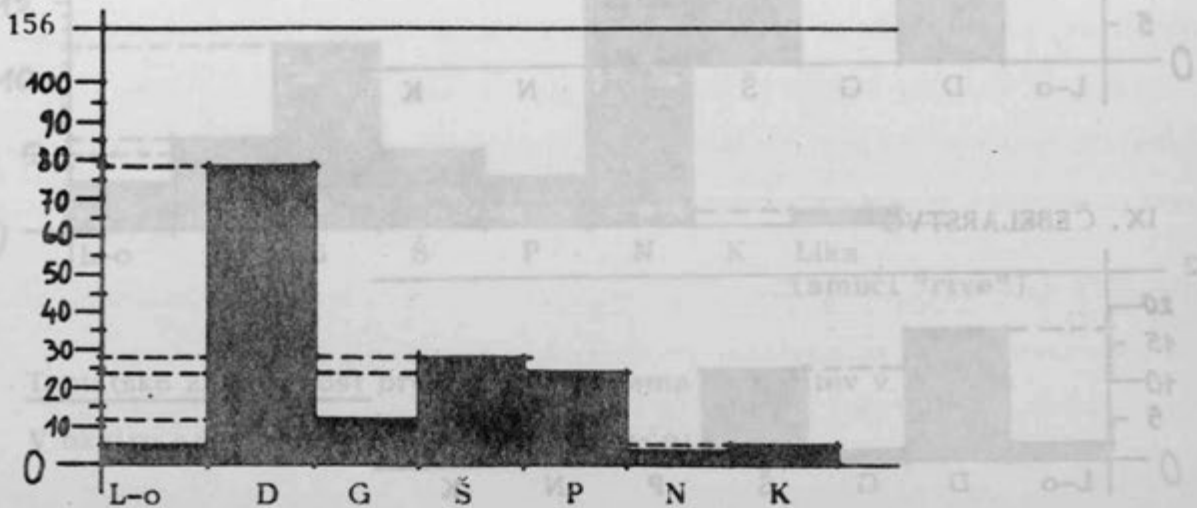
III. RIBOLOV

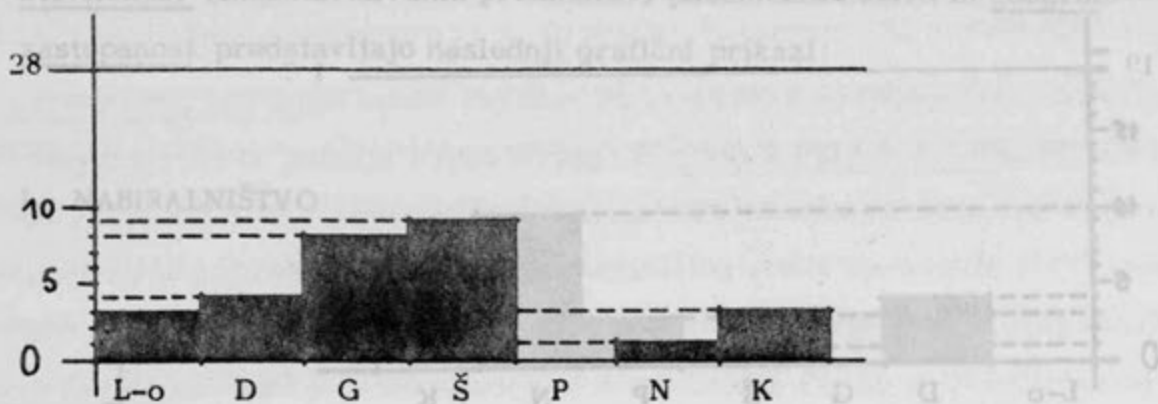
IV. ŽIVINOREJA

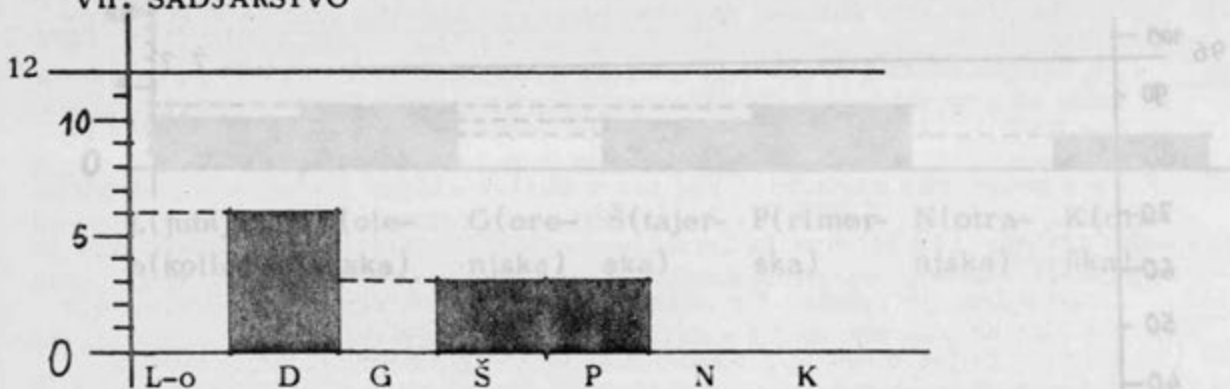
V. POLJEDELSTVO

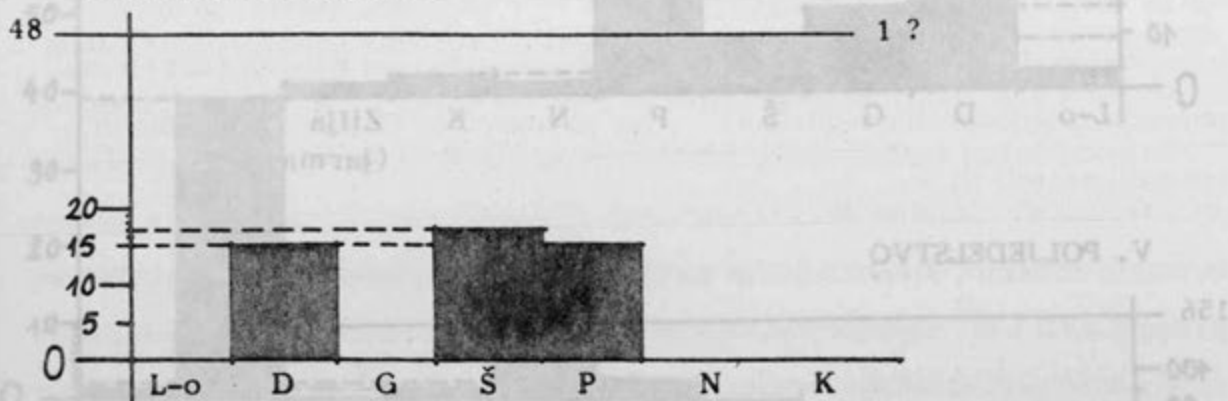
VI. ORNA ORODJA

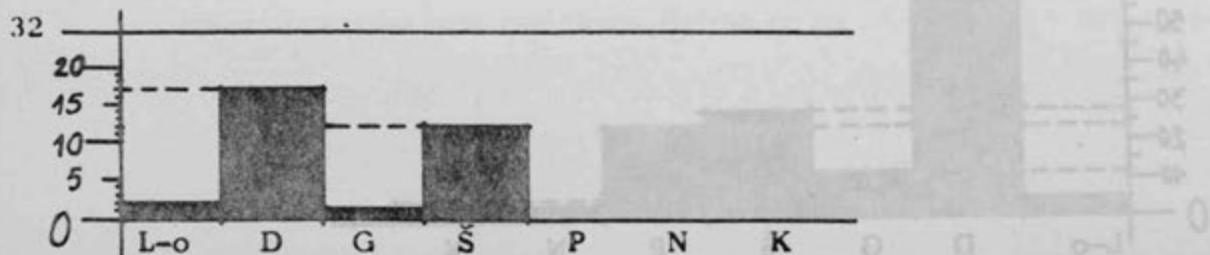
VII. SADJARSTVO

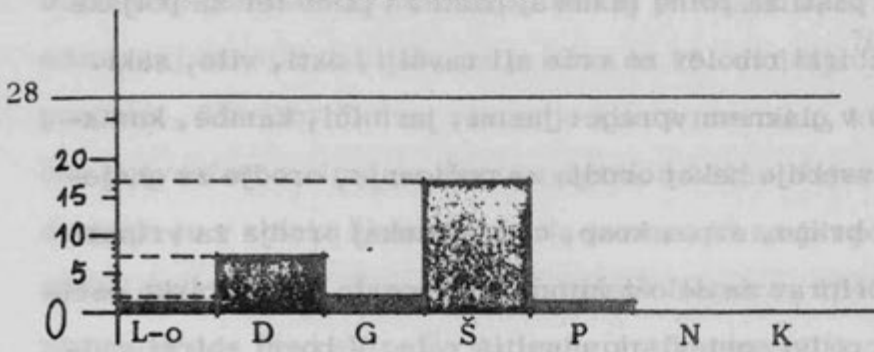
VIII. VINOGRADNIŠTVO

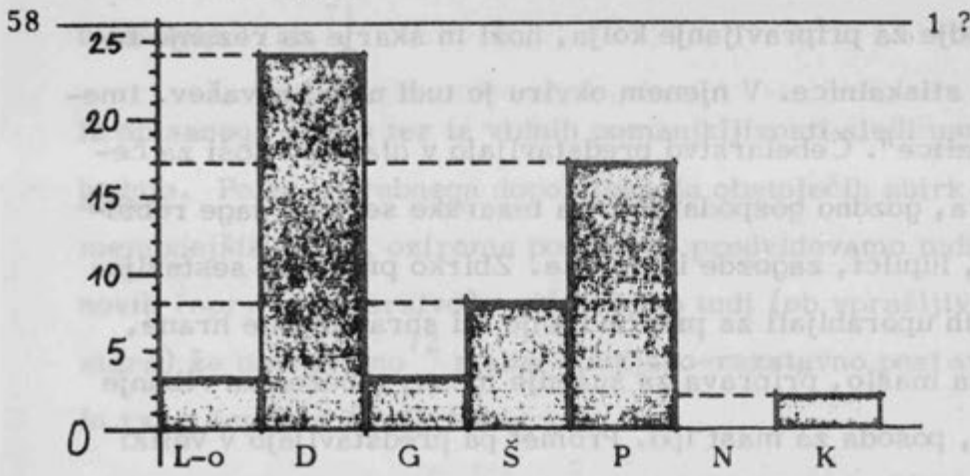
IX. ČEBELARSTVO

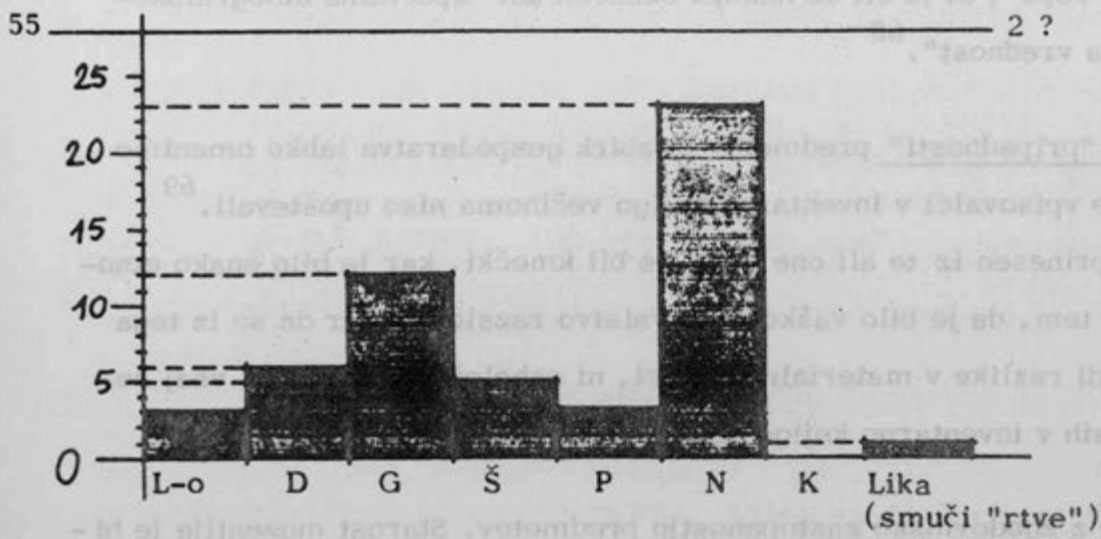
X. GOZDNO GOSPODARSTVO

XI. PREHRANA

XII. PROMET

Tematsko zastopanost predstavlja že sama razdelitev v zbirke.

V okviru samih zbirk pa je stanje sledeče:

V zbirki nabiralništvo prevladujejo grabljice za nabiranje borovnic. Lov predstavljajo večinoma pasti za polhe in nekaj pasti za ptiče ter za poljske in hišne škodljivce. V zbirki ribolov so vrše ali ravšlji, osti, vile, saki. Živinorejo predstavljajo v glavnem vprege: jarmi, jarmiči, kambe, komati. Zbirka poljedelstvo vsebuje nekaj orodja za požiganje, orodje za gnojenje, orodje za kopanje, brane, srpe, kose, cepce, nekaj orodja za vrtnarsko obdelavo, le malo priprav za delo z žitom ter "bogato (pod)zbirko osel-nikov"⁶⁷. Zbirko orna orodja sestavljajo plugi in rala. V borni zbirki sadjarstvo je razen noža za lupljenje sliv, obiralnika in priprave za hojo po drevju le nekaj košaric ter les za sušenje sadja. Zbirko vinogradništvo sestavlja pretežno orodje za pripravljjanje kolja, noži in škarje za rezanje trte, brente, sodi ter stiskalnice. V njenem okviru je tudi nekaj rovašev, imenovanih "pütarske palice". Čebelarstvo predstavljajo v glavnem koši za čebele, panji in koritca, gozdno gospodarstvo pa tesarske sekire, žage robidnice, žage lokarice, lupilci, zagozde in dereze. Zbirko prehrana sestavljajo predmeti, ki so jih uporabljali za pripravljjanje ali shranjevanje hrane, npr.: pinja, kalup za maslo, priprava za sušenje mesa, ribežen za ribanje repe, stopa za hren, posoda za mast ipd. Promet pa predstavljajo v veliki meri bloške smuči, krplice ter sani (za vožnjo hlodov, drv in sena). V okviru te zbirke se hrani tudi čoln slovenskih ribičev iz Nabrežine pri Trstu, imenovan "čupa", ki je bil ob nakupu označen kot "specialna etnografsko-muzeološka vrednost".⁶⁸

O socialni "pripadnosti" predmetov iz zbirk gospodarstva lahko omenimo le to, da je vpisovalci v inventarno knjigo večinoma niso upoštevali.⁶⁹

Predmet, prinesen iz te ali one vasi, je bil kmečki, kar je bilo enako etnografski. O tem, da je bilo vaško prebivalstvo razslojeno ter da so iz tega izhajale tudi razlike v materialni kulturi, ni zabeleženih opažanj, vsaj so-deč po vpisih v inventarno knjigo ne.

Drugače je z zgodovinsko zastopanostjo predmetov. Starost muzealije je bila vedno ena njenih poglobitvinih determinant. V zadnjih dvajsetih letih so v inventarnih knjigah tudi vpisi o času uporabljanja posameznega predmeta.

V zbirkah kustodiata za ljudsko gospodarstvo so predmeti v glavnem iz 19. in iz prve polovice 20. stoletja. Nekaj je mlajših, iz zadnjih treh desetletij, eden, najstarejši datiran, pa je kosa iz 18. stoletja⁷⁰. Po starosti ji sledi predmet, "štrihovnik" za ravnanje žita v merniku, ki je drugače brez natančne proveniencie, ima pa vrezano letnico 1815. Največ predmetov z natančno datacijo je v zbirki živinoreja. Na jarme, ki so jih pogosto krasili, so vrezovali tudi letnice. Jarem z najstarejšo letnico, 1845, pa je ponovno brez proveniencie. Med starejše datirane predmete sodijo tudi ene od bloških smuči, iz časa okr. 1850. V zbirki orna orodja pa lahko kot najstarejšega - ne po letnici izdelave, temveč po letu prihoda v muzej - označimo plug, pridobljen leta 1911.⁷¹

Iz opisanega stanja ter iz vidnih pomanjkljivosti sledi usmeritev zbirk v prihodnje. Poleg potrebnega dopolnjevanja obstoječih zbirk in skrbi za rast pomembnejših zbirk, oziroma podzbirk, predvidevamo tudi možno nastajanje novih (npr. vrtičkarstvo); načrtujemo tudi (ob vprašljivi primernosti prostora) že načrtovano⁷² stalno študijsko-razstavno postavitev zbirke plugov in ral v depoju v Škofji Loki.

28. Kt. etnografski muzej v Ljubljani, letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
29. Ibid., 6.
30. P. Škofja Loka, letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
31. Kt. etnografski muzej v Ljubljani, letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
32. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
33. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
34. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
35. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
36. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
37. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.
38. B. Orel, Ljudske smuči in bloški jarmi, V. letn. 1934, št. 1, str. 10-11.

OPOMBE:

- 0 Boris Orel, V novo razdobje. SE I /1948/, 7.
- 1 Ob tem pa ne smemo prezreti, da je v medvojnih letih nastajalo Narodopisje Slovencev (Ljubljana 1944), "prikaz celotne naše ljudske kulture", za katero je urednik in tedanji v.d. ravnatelj EM Rajko Ložar napisal "Pridobivanje hrane in gospodarstvo". Omenjeno poglavje je bilo verjetno osnova za Orlovo povojno delo na področju ljudskega gospodarstva.
- 2 idem, Etnografski muzej v Ljubljani, njega delo, problemi in naloge. SE I /1948/, 112.
- 3 ib. id.
- 4 Kr. etnografski muzej v Ljubljani, njega zgodovina, delo, načrti in potrebe. Et. 1 /1926-27/, 139.
- 5 ibid.
- 6 Arhiv SEM, RA 89.
- 7 Kr. etnografski muzej v Ljubljani, njega zgodovina, delo, načrti in potrebe. Et. 1 /1926-27/, 140-142.
- 8 Kr. etnografski muzej v Ljubljani v letu 1929/30. Et. 4 /1930-31/, 212.
- 9 ibid.
- 10 Etnografski muzej v Ljubljani v letih 1936-38. Et. 12 /1939/, 155.
- 11 Kr. etnografski muzej v Ljubljani v letu 1929/30. Et. 4 /1930-31/, 214.
- 12 Etnografski muzej v Ljubljani v letu 1935. Et. 8-9 /1936/, 113.
- 13 Etnografski muzej v Ljubljani leta 1934. Et. 7 /1934/, 193-94.
- 14 Arhiv SEM, RA 89.
- 15 Kopija III. inventarne knjige predmetov SEM od 1 - 2843.
- 16 B. Orel, Etnografski muzej v Ljubljani, njega delo, problemi in naloge. SE I /1948/, 112
- 17 Etnografski muzej v Ljubljani v letu 1939. Et. 13 /1940/, 171.
- 18 Etnografsko delo na terenu, Delo EM na Dolenjskem l. 1948. SE II /1949/, 111.

- 19 A. Simikič, Pomen Orlovih ekip za muzejski dokumentacijski fond. Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov (Rogaška Slatina 1983), Knjižnica Glasnika SED 10/2, Ljubljana 1983; str. 467-469.
- 20 F. Šarf, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani od 1. dec. 1947 do 1. dec. 1953. SE VI-VII /1953-54/, 287.
- 21 ib. id., 289.
- 22 ib. id.
- 23 B. Orel, Etnografski muzej v Ljubljani, njega delo, problemi in naloge. SE I /1948/, 112.
- 24 ib. id., 116.
- 25 F. Šarf, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani od 1. dec. 1947 do 1. dec. 1953. SE VI-VII /1953-54/, 291-92.
- 26 M. Makarovič, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani v letih 1957 - 1959. SE XIII /1960/, 204.
- 27 P. Štrukelj, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani v letih 1960 - 1961. SE XV /1962/, 255.
- 28 B. Orel, V novo razdobje. SE I /1948/, 7.
- 29 ib. id., 6.
- 30 F. Šarf, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani od 1. dec. 1947 do 1. dec. 1953. SE VI-VII /1953-54/, 295.
- 31 B. Orel, Poljedelsko orodje v slovenski etnografiji. SE VIII /1955/, 8.
- 32 B. Orel, Ljudske smuči na Bloški planoti, v Vidovskih hribih in v njih soseščini. SE IX /1956/, 17.
- 33 Ekipa I (1948) - Šentjurij-Škocjan
- B. Orel /zbirno g./
- V. Novak /lov, ribolov/
- T. Ljubič /poljedelstvo/
- F. Vengust (štud. zgod.) /živinoreja/
- A. Ocvirk (štud. arh.) /sadjarstvo, vinogradništvo/

II (1949) - Šmarje-Sap
- B. Orel /zbirno g., lov, prehrana/
- M. Maučec /poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, čebelarstvo, orodja/

III (1949) - Dekani

- B. Orel /živinoreja, prehrana, vinogradništvo, oljarstvo/
- R. Kaligarič (dijak) /lov, ribolov, prehrana/
- R. Šiškovič (dijak - pomagal Orлу)

IV (1950) - Merezige

- B. Orel /gospodarstvo/
- D. Vodopivec (dijak) /zbirno g., lov/
- F. Velikonja (dijak)
- S. Benčina (učiteljica) /prehrana/

V (1950) - Šentvid pri Stični

- V. Novak /poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo, sadjarstvo, čebelarstvo/
- M. Bohinec /zbirno g., lov, ribolov, prehrana/
- A. Baš
- J. Šušteršič /orodja/
- B. Orel /promet/

VI (1951) - Mokronog

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja.../
- F. Šarf /zbirno g., lov, ribolov, prehrana/

VII (1951) - Kobarid

- B. Orel /poljedelstvo, promet/
- V. Beran /prehrana, zbirno g., lov, ribolov, sadjarstvo/

VIII (1952) - Trenta

- V. Novak /živinoreja, planšarstvo/
- B. Orel /poljedelstvo, sadjarstvo, vrtnarstvo, drvarstvo, košnja, oglarstvo/
- M. Ložar /prehrana, zbirno g., lov, ribolov/

IX (1952) - Šentjernej

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, vinogradništvo, čebelarstvo/
- E. Smole /lov, ribolov, nabiralništvo/
- F. Šarf /prehrana/

X (1953) - Goriška Brda

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, čebelarstvo, orodja - naprave/
- M. Ložar /nabiralništvo, lov, ribolov, prehrana/
- J. Šušteršič /vinogradništvo, sadjarstvo/

XI (1954) - Cerkljansko

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo itd., promet/
- M. Ložar /prehrana, nabiralništvo, lov, ribolov/

XII (1955) - Brkini

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo/
- M. Ložar /prehrana/
- T. Cevc /nabiralništvo, lov, ribolov, sadjarstvo, promet/

XIII (1956) - Kostanjevica

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja/
- M. Ložar /prehrana/
- P. Štrukelj /nabiralništvo, vinogradništvo, sadjarstvo, čebelarstvo/
- T. Cevc /lov, ribolov, promet/

XIV (1957) - Žužemberk

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, promet/
- P. Štrukelj /vinogradništvo, sadjarstvo, lov, ribolov, nabiralništvo, čebelarstvo/

XV (1958) - Vipava

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, trgovina/
- P. Štrukelj /sadjarstvo, čebelarstvo, vinogradništvo, nabiralništvo, lov, ribolov/
- M. Jagodic /prehrana/

XVI (1959) - Črni vrh - Vojsko

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, trgovina/
- P. Štrukelj /nabiralništvo, lov, ribolov, sadjarstvo, čebelarstvo/
- M. Makarovič /prehrana/

XVII (1960) - Velike Lašče

- B. Orel /poljedelstvo, živinoreja, trgovina/
- P. Štrukelj /nabiralništvo, lov, ribolov, sadjarstvo, čebelarstvo/
- A. Novak /prehrana/

XVIII (1961) - Šentrupert

- B. Orel /gospodarstvo/
- P. Štrukelj /nabiralništvo, lov, ribolov, sadjarstvo, čebelarstvo, vinogradništvo/.

34 F. Šarf, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani od 1. januarja 1954 do 31. decembra 1956. SE X /1957/, 202.

35 M. Makarovič, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani v letih 1957 - 1959. SE XIII /1960/, 205.

36 P. Štrukelj, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani v letih 1960 - 1961. SE XV /1962/, 254.

37 M. Makarovič, Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani v letih 1957 - 1959. SE XIII /1960/, 205.

- 38 B. Kuhar, Slovenski etnografski muzej v Ljubljani. ETSEO, Uvod, Poročila, Ljubljana 1976; str. 151-162.
Po letu 1963 je šlo na teren še 10 rednih ekip.
Kljub prenehanju takšne oblike dela, zaradi objektivnih ali subjektivnih razlogov, so se kasneje "tereni" še ohranili, delavci muzeja pa so nanje hodili posamično ali v manjših skupinah.
- 39 I. Keršič, Pota in razpotja Slovenskega etnografskega muzeja. Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov (Rogaška Slatina 1983), Knjižnica Glasnika SED 10/2, Ljubljana 1983; str. 481.
- 40 Do leta 1964, ko je bila sprejeta kot kustos za ljudsko obrt Ljudmila Meze, je kustos za lj. gospodarstvo skrbel tudi za obrt.
- 41 A. Baš, Delovni načrt za leta 1964 do 1970.
- 42 ib. id.
- 43 Zabeležena ob pogovoru.
- 44 jesen 1964 - Lukanja (A. Baš, F. Šarf in 2 arhitekta)
zima 1965 - Rakovec (")
pomlad 1965 - Šmartno (A. Baš, F. Šarf, V. Vuk in 2 arh.)
Dve leti kasneje (1967), za razpravo o prostem času, so se zbirali podatki še v Lukanji, pri Treh kraljih in v Šmartnem (A. Baš, V. Vuk).
- 45 Razstava "Gozdni in lesni delavci na južnem Pohorju". Razstave Slovenskega etnografskega muzeja 1965-1966, SE XVIII/XIX /1966/, 170.
- 46 B. Orel, Poljedelsko orodje v slovenski etnografiji. SE VIII /1955/, 8.
- 47 Poročilo o terenskem delu v Draščičih od 5. do 10.10.1965.
Gradivo o posameznih gospodarskih panogah je zbiral K. Oven.
- 48 Ralo in plug. Razstave Slovenskega etnografskega muzeja v letih 1968-1969, SE XXI/XXII /1970/, 125.
- 49 Leta 1971 je zbiral gradivo s pomočjo Tatjane Poberaj in Draga Predana ter leta 1972 s pomočjo Fanči Šarf.
- 50 Istega leta je objavil v SE XXV/XXVI /1974/ polemiko "O dravskih splavarjih".
- 51 Od maja 1975 do junija 1976. Leta 1976 je razstava gostovala na Ljubnem.
- 52 Od februarja 1972 do januarja 1973. Leta 1973 je razstava gostovala v Beogradu.

- 53 V vodniku po razstavi je prispevek "Začetki modernega športnega smučanja v Sloveniji", napisal Marjan Jeločnik.
- 54 Poročilo o terenskih raziskavah v Jeruzalemskih gorica od 13. do 21.X. 1972. Vinogradništvo je bilo domena Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti.
- 55 Kot je zapisal v Poročilo o delu v letu 1974 ob pripravi predmetov za razstavo "50 let SEM" v Škofji Loki.
- 56 A. Baš, Delovni načrt za 1979 in 1980.
- 57 A. Baš, Pripombe k načrtu dela SEM v letih 1964 - 1970.
- 58 Po predhodni terenski sondaži 8 vasi ter analizi virov, literature in demografsko socialne strukture.
- 59 B. Orel, Poljedelsko orodje v slovenski etnografiji. SE VIII /1955/, 8.
- 60 I. Slavec, Težnje v povojni slovenski etnologiji. Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov (Rogaška Slatina 1983), Knjižnica Glasnika SED 10/1, Ljubljana 1983; str. 163.
- 61 A. Baš, Načrt oddelka za ljudsko gospodarstvo 1976.
- 62 Prešteti so po knjigah prihodov muzejskih predmetov 1945 - 65, 1965 - 76 in 1976 - .
- 63 Prihodi muzejskih predmetov 1945 - 65.
- 64 M. Makarovič, O Grebenčevi zbirki v Etnografskem muzeju v Ljubljani. SE XV /1962/, 249.
- 65 A. Baš prvič omenja "urejanje gradiva, ki bo prišlo v novi depo v Škofji Loki" v Delovnem načrtu oddelka za ljudsko gospodarstvo za leto 1971.
- 66 F. Golob, Stavbni razvoj in zgodovina nunskega samostana v Škofji Loki. Loški razgledi 28 /1981/, 166.
- 67 A. Baš, Desiderata oddelka za ljudsko gospodarstvo 1977.
- 68 B. Orel, Etnografski muzej v Ljubljani, njega delo, problemi in naloge. SE I /1948/, 113.
- 69 Rubrike v inventarnih knjigah so naslednje: Predmet - panoga; Opis (material, mere, funkcija, stanje...); Od kod; Način in čas pridobitve, nabavna cena - vrednost; ... Opombe.

